

ДИАЛЕКТИКА И АБСУРД В „СЛАВА НА ИМПЕРИЯТА“ НА ЖАН Д'ОРМЕСОН

Лъчезар П. Томов
Нов български университет

Резюме. Статията си поставя за цел да анализира употребата на диалектика в „Слава на Империята“ на Жан Д'Ормесон, насочена срещу диалектичната идея, като отговор на „Феноменология на духа“ на Хегел и „Парменид“ на Платон. Д'Ормесон според нашата теза проектира диалектиката в изцяло формално логическо пространство, което създава изкуствен абсурд, обект на неговата ирония. Това е причината някои части от неговата критика към историографията и религията да имат съществени слабости, тъй като се иронизира проекцията, а не самият диалектически дискурс.

Ключови думи: литература; история; философия; Жан д'Ормесон; теория на вероятностите; религия; научен метод; математика

Обективността на историята

„Бъдещето принадлежи на Бог, но миналото принадлежи на историята.“

Юст Дион (Д'Ормесон, „Славата на Империята“, стр. 585)

Жан Д'Ормесон е писател, който обича диалога, противоречието, дискурса. Синтезът на противоречията е това, което той иронизира в „Слава на Империята“. Книгата е написана в рицарския дух на историческо изследване от XIX век и хиперболизира неговия романтизъм по същия начин, по който Сервантес хиперболизира романтизма на рицарските романи от своята епоха. Д'Ормесон свежда историческото изследване до абсурд – изворът за историята на Империята е само един човек, Юст Дион, за когото не е сигурно дали е съществувал, и ако е съществувал, дали не е същият човек като прославения император Алексий, който възвеличава сам себе си, и въпреки това съмнение не може да има и в най-дребния детайл на повествованието:

„Именно в този смисъл безспорно най-големият от историците на империята написа някъде, че легендата за Алексий беше най-напред образ и от-

ражение на нашите надежди и мечти. Не че все още може да остане някое съмнение относно реалността на фактите, тяхната хронология, значението на реформите и завоеванията, подредбата на събитията и ролята на действащите лица: достоверността на целостта на картината, на която авторът посвети живота си, в проучване на проблемите, което окончателно отхвърля множество остарели трудове и дори, смея да вярвам, точността на подробностите никога няма да бъдат подложени на съмнение от никого. Но всяка култура, всяка епоха, всеки дух ще промени осветлението и тълкуването, ще сложи акцента върху Тавмант или Гандолф, Бруенций или Логофил, жестокостта или светостта, приемствеността или обновяването, имперският порядък или презрението към величията. Ето защо с право бе написано, че Алексий е много повече от Алексий“.

В този абзац (Д'Ормесон, „Славата на Империята“, стр. 585 – 6) е добавена бележка под линия в края на първото изречение, която сочи към същата книга, глава и страница. Това е затворената примка от време, в която авторът на историческото изследване сам себе си поражда и доказва като историк *ex nihilo*. Той е най-големият историк според своето мнение, т.е. според мнението на най-големия историк. Това е обратното на изказването на Нютон (Newton 1675):

„Ако съм видял по-надалеч от другите, то е защото стоях на раменете на гиганти“.

Научният метод се състои в постепенно изграждане на сградата на истината върху поставените от предишните изследователи основи – понякога се налага тези основи да се разрушат, за да се издигнат по-устойчиви, особено в науки като историческата, които силно зависят от недостатъчно количество данни, а времето може да промени радикално предишните изводи с разкриването на нови доказателства. Всичко това обаче противоречи на идеята един автор да обори всички предходни тези, като се базира на една Вавилонска кула от извори – един-единствен историк Юст Дион, цитиран от друг историк, на свой ред, цитиран от трети, и така в безкрайната верига на авторитети по въпросите на Империята.

Търсенето на обективната истина в историята е обречено да намира отражения в огледалото на данните, интерпретации според собствените възгледи на историците, проекции на текущото знание и разбиране назад в миналото и по този начин да поражда абсурди – така дори обективните факти пораждат безброй интерпретации и създават истина, която е много повече от истина, защото е мит. В него се преплитат всевъзможни абсурдности, връзки между най-отдалечени епохи и времена, единство на многообразието, истории, абсурдни, като тази на писмото на Алексий до Баламир, видяно от Марко Поло в Пекин, после появило се във Венеция, минало през ръцете на Медичите, херцог Дьо Люин, херцогиня Дьо Шеврьоз, видяно от Сен-Симон, попаднало у Д'Артанян и един от предците на самия Д'Ормесон, за да се окаже накрая

притежание на Коза Ностра. Подобни безкрайни вериги от неправдоподобни събития са чести теми в книгата, която демонстрира колко е тънка границата между историята и мита, когато човек е готов да повярва в нещо, което желае да бъде истина.

Темата за мита в историята е сребърната нишка в повествованието на Д'Ормесон от началото до края на неговия роман. Случайните прилики между отдалечени във времето и пространството епохи тук намират своето „логично“ обяснение – дори приликите на езиците на Империята с доколумбовите езици на индианците в Мексико и Перу са доказателство за изгубения континент Атлантида. Всичко е закономерно и нищо не е произволно – зад всичко прозира Алексей, всичко е ехо и отглас от Империята. Той е в битката при Хейстингс през 1066-а, при падането на Константинопол през 1204 и 1453 г., разпознат е от Сервантес при битката в Лепанто през 1571 г., той е адмирал Алексеев през Руско-японската война от 1905 г. Той разкрива тайната на печатащата машина на Гутенберг, изпуска ябълка в краката на Нютон, разкрива тайните на относителността на Айнщайн. В Румъния поздравяват за Великден с „Траяска капитанул Алексие“ – „Да живее военачалникът Алексей“.

Алексей е самият изпълтен дух на историята, мита и интерпретацията, на създаването от човека минало, над което „Бог няма власт“ по думите на Юст Дион – единствения историк на Империята, за когото не се знае дали е съществувал наистина, но е неоспорим авторитет по отношение на историята ѝ. Казал го е самият император Алексей, цитиран от Юст Дион:

„Властта покварява – казвал Императорът. – А абсолютната власт покварява абсолютно... Но който е избрал да управлява, да води хората, които невинаги са добри, да обявява война или да подписва мир, е избрал властта, бруталността, насилието и кръвта така, както Филократ избора справедливостта, а Юст Дион – истината“.

Така истината затваря кръга на логическото съждение като безкрайно самопотвърждение на истинността на твърдението. Юст Дион цитира императора, който говори за Юст Дион, който цитира Императора... Историк, пораждащ историята, която описва и от която се скрива:

„Голямата липсваща сянка е тази на Юст Дион: историкът изчезва зад историята, която сам разказва и прикрива дори и следите си. Какъв творец!“.

Нещо повече – предназначението на историята не е да описва миналото, а на миналото – да създава историята:

„Юст Дион с право пише, че Империята се простира до края на земите и че Императорът бил бог за Империята. И наивно, а може би лукаво, добавя, че всичко живеело единствено за Императора, а Императорът живее чрез историка: вероятно [тицеславие] на един верен служител и най-вече на един учен човек, но също тъй и истина“.

Иронията, която Д'Ормесон прилага към егото на учения, напомня по форма (без да претендираме за свързаност) на описанието на антропния принцип у Тери Пратчет (Тери Пратчет, „Дядо Прас“, изд. „Вузев“, София, 1999 г., превод от английски: Владимир Зарков):

„Мнозина са наясно със Силния и Слабия антропен принцип. Според Слабия принцип е страхотно забавно Вселената да е подредена по такъв начин, че хората да еволюират до степен да си изкарват прехраната като преподаватели в университети. Силният пък гласи, че целият смисъл на световното битие се състои не само в това хората да работят в университети, но и да пишат срещу главозамайващи хонорари книги, в чиито заглавия непременно присъстват думите „космос“ или „хаос“...

Професорът по антропика от Невидимия университет стигна до прозрението за Специалния неизбежен антропен принцип. Според него единственото оправдание за съществуването на Вселената беше появата на Професора по антропика. Така само изрази в по-строги понятия една теория, към която тайничко се придържа всеки от нас, стига името му да е вписано в съответната графа“.

Едни и същи събития могат да имат множество интерпретации, така както с едни и същи аргументи може да се стигне до множество изводи в зависимост от теглото, което се дава на всеки от тях:

„Филократ изглежда е бил по-възмутен от Исидор от това, което Леон Блум нарича „цинизма“ на Алексей, Жорж Сорел – неговата „дълбока честност“, а Ленин – неговия „реализъм“.

Как би могла историята да е обективна, ако е възможно да се интерпретира и разбира различно от всеки изследовател според неговата ценностна система? Книгата е не само иронична, в определени пасажии авторът си позволява да е до болка откровен под булото на абсурда:

„Наука без принуда и без заключения, съветник без мнение и преподавател без уроци, всемогъщ и впрочем ненужен прорицател на едно вече сбъднало се бъдеще, историята е пророкът на едно минало, което тя преди всичко има за задача да изобрети“.

Историята има ограничена достоверност, а обективното ѝ съществуване извън интерпретациите на съвременните изследователи е до голяма степен мит – това е тезата на Д'Ормесон. Ако тя допуска противоположни тълкувания, как би могла да бъде обективна?

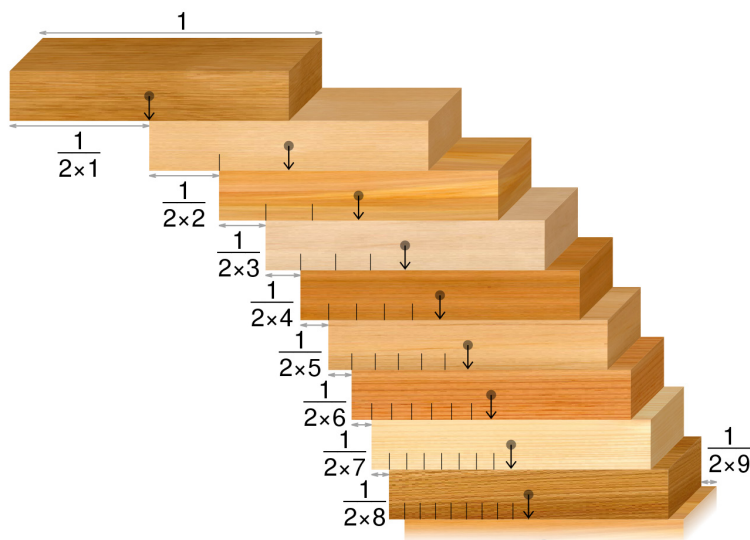
„Тъй понякога историята раздава щедро своите благодетения едно след друго. Едни ще видят в това безразличието на случайността, други – напротив, съчетаното въздействие на усилия и талант“.

Историята, смята Д'Ормесон, е памет и също като всяка памет фабрикува несъществуващи връзки; предлага прости и лесни обяснения, тълкува според ситуацията и човека; оцветява миналото в розово, а с времето изображенията

избледняват и остават само схематични фигури, готови да приемат нова плът, щом нови образи от настоящето нахлуят в нея:

„Утрешният ден ще обясни днешния. Но вече няма да го разбира...“.

Историческите изследвания в представите на специалистите са една безкрайна стълба от блокове, в които всеки следващ се подава малко по-напред, с по-смели предположения и тълкувания, а всички се крепят на един начален блок. Ако стълбата стане достатъчно висока (от множество авторитети, крепящи се един на друг и така чак до оригиналния първоизточник), то смелостта за предположения на най-съвременните авторитети може да бъде произволно голяма. Тази конструкция ще е устойчива. Това е мечтата на специалистите по историческите изследвания според книгата, както измислените като сър Алън Картър Бенет, така и истинските като Арнолд Тойнби, защото с напредъка на Времето височината на кулата може само да расте, докато събитията се отдалечават от нас. Иронията е, че този социален конструкт на историята с право се иронизира от Д'Ормесон, но е физически възможен – фиг.1 (Johnson 1955).

Фигура 1. Наклонената кула на Лир – с нарастването на броя блокове „подаването“ над първоначалния блок може да расте произволно, тъй като редът $\sum_{i=1}^{\infty} \frac{1}{2^i} = \frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{8} + \dots$ е разходящ и сумата му клони към безкрайност. Въпреки това кулата остава устойчива, тъй като центърът на тежестта ѝ клони към фиксирано място - $\frac{(2n+1)}{(n+1)}$ (Bender and Heissenberg 2017).

Източник: Уикипедия

Империя на културата

Историята на Империята изглежда съшита с бели конци – тя е такава, урок по скептицизъм към лесните изводи от повърхностни прилики между лица, мотиви и сюжети, разделени от епохи във времето и океани в пространството. Конците обаче служат за нещо друго – историята на Европа все пак е едно, културата на Европа е единна, дори и всяко нещо да не е причина и следствие на всяко друго. Тези конци са имената, които се появяват в книгата, заедно с бележките под линия, източниците, сред които и Дж. Р. Р. Толкин с *Войните на Империята*(!), библиографията и именния показалец на хора по места. Всички исторически митологеми (защото какво е историята, ако не максимално правдоподобен мит?) са обединени в едно. То е препратка към „Единното“ или трансмутацията на историцизма в мистицизъм, като част от алхимията на човешкия митопоетизъм, от който и учените не могат напълно да избягат:

„Накрая, най-важното е да отбележим безбройните препратки към Империята или към Алексей в класическите произведения на различни литератури, от Арсаф и Елоиза на Пиер Корней до Тургенев и Александър Дюма, от мадам Дьо Севинье и Сен-Симон до лорд Байрон и Вилие Дьо Л'Ил-Адам, от Волтер до Карл Маркс и Фройд, от Амио и Анри Етиен, от Рабле и Монтен до Юго и Арагон, от Петрарка и Лопе де Вега до Хайнрих Хайне и Хорхе Луис Борхес. Естествено, би било невъзможно да си създадем що-годе точна представа за ролята и мястото на Алексей, ако не препрочетем Сервантес, Шекспир, Гьоте, Шатобриан и най-вече, Данте“.

Всички тези имена и много други се появяват отново и отново в текста, заплетени в невъзможни ситуации и възмутителни тълкувания, в абсурдни аналогии и комични реминисценции като ехо от миналото, привиждащо се на автора във всяко лице от по-късни епохи, чиято единствена близост с оригинала е неговата общност в Единното – нещо парадоксално по своята същност, което е едновременно неделимо едно и безкрайно множество.

Слава на диалектиката! Слава на Империята!

„Историята е случайна необходимост.“

Жан Д'Ормесон („Слава на Империята“, стр. 584)

Диалектиката възниква като приложение на метода на математическото доказателство чрез достигане до противоречие *reductio ad absurdum* в логически спорове. Неговият механизъм е да се започне от някакво твърдение и да се проследят неговите следствия с цел да се достигне до противоречие, с което твърдението се отхвърля според принципа за изключеното трето – *tertium non datur*. Неин създател е Платон, а връхна точка на приложението ѝ е диалогът в „Парменид“ (Plato, 2018), в който последователно се проследяват осем различни хипотези за природата на Единното и противоречията, които те пораждат. Диалектиката намира ново развитие при Хегел, според когото достигането

до противоречие не е основание за отхвърляне на твърденията и след тезата и антитезата идва синтезът – обединяване на противоречията. Това е опит за въвеждане на времевото измерение в логическите съждения, което да разреши противоречията. Кръговата логика, наклонената плоскост и други противоречия изчезват, когато се разглеждат в контекста на динамичните системи, както показва и прословутото изречение на Васил Левски (Kondarev, 1946:113):

„...времето е в нас и ние сме във времето; то нас обръща и ние него обръщаме“.

Динамичното взаимодействие с обратна връзка поражда кръгови зависимости, които не са противоречия, а рекурентни зависимости от предишни състояния във времето, докато кръговите зависимости като самопозоваването, показано от Д'Ормесон на стр. 585, са логически противоречия. Хегеловата диалектика е отражение на това взаимодействие и е повлияна от математиката също толкова, колкото и Платоновата. Д'Ормесон възразява и на двете – цялата книга е своеобразен отговор както на Платоновите разсъждения в „Парменид“, така и на опита за синтез на противоречията на Хегел. Още от самото начало на разказа той започва с абсурда:

„Войната, напротив, представлявала една много забавна касапница, богата на цветове и динамика. Тя била чест, съревнование. Игра. Подчинявала се на доста строги правила, в по-голямата си част произволни, които никога не се нарушавали“. (Д'Ормесон, „Слава на Империята“ 15 – 6).

Войната е „забавна касапница“, подчиняваща се на едновременно строги и произволни правила. Подобни несъчетаеми изрази не са стриктно логическо противоречие, но в европейския културен контекст те придобиват такова значение. Друг подобен похват е съчетаване на двусмислието с противоречието:

„Алексий може би ще бъде пълното отрицание на Василий. Но също така ще бъде и негов наследник“.

Не всички абсурди са директни логически противоречия. Д'Ормесон използва много често по-тънки похвати, за да остави на читателя да съобрази мястото на истинската абсурдност на фразата. Какво наследява Алексий, ако е пълното отрицание на Василий? Какво приема от него, за да продължи в същата линия? Нищо, освен физическото наследяване като император. Това е игра на думи, по-тънка от „стария Валерий, наполовина оглупял“, при която се дели неделимото, но все така противоречиво.

Критиката, на която Д'Ормесон подлага диалектическия подход и синтеза на Хегел, е част от общата критика по безкритичния подход при тълкуването на изворите и търсенето на връзки по външни белези и подобия от страна на роман(т)изиращите историци. Образът на Единното при него е намек за безкритичността и неспособността за разграничаване на хипотези от теории, на факти от интерпретации. Митология и история се сливат в Едно, за което намеква и в Източниците към книгата си:

„Б. ИЗТОЧНИЦИ

За произхода на Империята:

Империята на Орела и Тигъра (подбрани епични разкази).

Валерий: Онесиада, Сътворението на света, Раждането на Империята, Любови.

Архимандрит: Фрагменти.

Херменид: Произведения.

Параклит: Произведения“.

Това е директен паралел с опитите да се пише историята на Троянската война само по „Илиада“ на Омир и да се извлича история от митологията и оцелели фрагменти от философски извори, които могат да превърнат метафорите в реалност, както Атлантида на Платон.

Самата Империя е съчетание на несъчетаемото – смесица от невъобразимо количество различни епохи и географски региони, с бойни слонове и еничари в битката при Одрин срещу кръстоносците, очевиден аналог на битката при Варна на Владислав Ягело-Варненчик от XV век, с масагетски стрелци и кушански владетели от двадесет века по-рано, с хиперболизираните стереотипи на персийска пищност и източно варварство, с нечувано насилие на арените, пародиращо описанията на гладиаторските игри в Рим, но и с изтънчена цивилизация, като някаква смес от всички възможни цивилизации и всички несъвместими епохи в историята. Темата за смесването на несмесваемите компоненти и за обединението на противоречията в Единното е често срещана, особено чрез образа на Алексий, наричан „учителя по доброта“, но същевременно и извиняващ клането на невинни пред своя учител Филократ (алюзия за „божествения“ Александър и Аристотел):

„Боговете искат ние да имаме също и сърце. Но това е, за да се бием и за да спечелим. Сърцето, което чува писъците на умиращите по бойните полета и плача на майките на гроба на техните деца, то ще остане за мира, за след победата“.

Алексий следва много преображения – на младини се отдава на разгул в хиперболизирани (или експоненциирани – експоненциалната функция преувеличава стойностите много по-силно от квадратичната хипербола) от Д'Ормесон крайности, толкова големи, че всяко следващо преображение е напълно неприемливо от логическа гледна точка. След неговия нечуван разврат, завършил със смъртта на невинната му любов – „весталката“ Ванеса, той отива в пустинята, където попива от всички възможни взаимно противоречащи си учения на Истока – някои, като Дао, дори и вътрешно противоречиви. Превръща се в светец, но в „Безумец Божий“, в пустинник, в мистик, в поет, в едновременно образ на всяка една религия – иронията на Д'Ормесон към идеята за Единното на Парменид, илюстрирана в едноименния диалог на Платон:

„Алексий се дивял едновременно на простотата на света, в който всичко е винаги еднакво, в който всички страдат и всички се надяват,

но и на безкрайната му сложност, в която и най-малката идея, една добавена дума, дори и понякога само една буква в повече или по-малко, като например, в някои теологични и метафизични спорове, била достатъчна да отвори пропаст между хората и да отприщи реки от кръв“.

Темата за „простотата на света, в който всичко винаги е еднакво“ е атака по концепцията за единното, споменавано иронично на няколко места в книгата и присъстващо неявно в цялата идея за Империята като единство на несъвместимостта. Споменаването на „безкрайната сложност“ е референция към „Държавата“ на Платон и по-точно Седма книга (Plato, 1981: 123):

„Схващането за едно и също нещо – рече той, – съдържа това не в най-малка мяра, защото ние виждаме едновременно едно и също нещо като едно и като безкрайно множество“.

За Жан д'Ормесон това е парадоксалност и мистичност, която той атакува, докато всъщност идеите на Платон са с математическа основа и са свързани с теория на множествата. Диалогът „Парменид“ може да се смята за пробраз на Теория на множествата на Георг Кантор, която отговаря на поставените в него парадокси, като ги разрешава чрез понятието „кардиналност на множество“. Логическите противоречия за крайното не са противоречия за безкрайното – това е и своеобразен отговор на една от аксиомите в „Елементи“ на Евклид, която гласи „Цялото е по-голямо от частта“. При безкрайните множества цялото, условно казано, е „равно“ на частта – става дума за взаимно еднозначно съответствие между елементи на подмножеството и множеството, което го съдържа – например четните и целите числа – на всяко четно (2,4,6) отговаря цяло число (1, 2, 3) и обратно.

Филократ е първият приносител на тази „идея“ за Единното, като учител на Александрий:

„Свободата, представата за спасението, същото и другото, единното и множественото, смесеното, посредничеството, диалектиката, универсалната хармония му били точно толкова добре познати, колкото ашиците или играта на числа на малките му другарчета“.

Филократ е носителът на парадоксите – той подтиква Александрий към нечуван разврат и поквара в Александрия, за да го научи на аскетизъм и смирение. Той преминава през всички религии, за да запази общото от всички тях (празното множество) като философ.

Всичко, изброено в този пасаж, е подложено на атаките на Д'Ормесон. Иронията не е насочена единствено към историографията, романтизма, клишетата в представите за варварите, преувеличени и изкривени в двуизмерните образи на жадуващи разруха и пиеси кумис унищожители на цивилизации. Иронията е насочена към самата философска основа на историографията, опитите да се съчетаят несъвместими според автора интерпретации в „единното“. Иронията е и спрямо самата диалектика, от Платон до Хегел и Маркс,

но тя почива изцяло на проективна основа – не на разбиране. Жан д'Ормесон не показва дълбоко разбиране за математиката като част от интелектуалната и духовна култура на Древна Елада и Вавилон. За него тя се изчерпва само с приложенията, които той описва – за измерване, за смятане, за астрономията. Математиката, като основа на философията, не е разбрана докрай, оттам и ироничното отношение към въпроса за единствеността и множествеността, проявени в действията на императора Алексий:

„Изглежда, че разнородността, противоречието, различието го карали да страда физически; стремежът към единност и необходимост се изразявал в него с учудваща сила...“

Войната представлявала задължителният преход от царството на разнородността към царството на единността и необходимостта. И той водел тази война начело на варварите, тоест точно начело на тези, които в очите на цивилизования свят представлявали елемента на противоречие и разрушение в цялата хармония и цялото щастие“.

Източният мистицизъм, като отрицание на логиката, в книгата е проекция на Зен:

„Нека само си представим вечерите във Вавилон, в Исфакан, по бреговете на Инд, когато култът на една трансцендентност, която ръководи хода на този свят според неизменни принципи, най-накрая е заменен за нашия жив мъртвец от бездните на небитието, космическата множественост и онтологичната единност“.

Зен не е наивно противоречие и безсмислени парадокси, както твърди Дъглас Хофстатър (Hofstadter, 1999: 399), а начин да се погледне отвъд дихотомията в науката и логиката върху парадоксите, така че те да намерят своето разрешение – чрез динамиката (времето). Странните цикли и оплетените йерархии на Хофстатър са неговите предложения за динамичното създаване на значение – динамично самопораждане, което не е парадоксално, освен разглеждано само като проекция – извън времето. Мистицизмът, който Д'Ормесон иронизира, е дотолкова отрицание на логиката, доколкото тя е недостатъчна да опише процесите във времето и пространството, както и природата на непрекъснатото. Учението на самия Парменид за Единното и апориите на Зенон целят да покажат недостатъчността на логическите аргументи при описанието на връзката между единство и множество, между движение и неподвижност, между непрекъснатост и дискретност, или изкуствената, човешка природа на дихотомията. Проблемите за делимостта на пространство и времето, демонстрирани от Зенон в множество негови апории, са пряко свързани с логическите проблеми в основите на аритметиката (Томов 2018).

Диалогът „Парменид“ на Платон е не само дискусия над тези проблеми, но и полага основите на математическите представи за множественост, достигнали своя връх в теорията на Георг Кантор, която е своеобразен отговор на проти-

воречията, до които Платон достига във всяка от своите осем хипотези. Значението на този диалог далеч надхвърля приложенията във философията и далеч не е абстрактна безсмислица – и това е разбрано от Борхес (Borges, 2007: 195).

„В „Парменид“ – чийто Зенонов характер е неопровержим – Платон измисля много сходен довод, за да покаже, че единното е действително множествено. Ако единното съществува, участва в битието, следователно има две части в него, които са битието и единното, но всяка от тези две части е една и съществува по такъв начин, че съдържа други две, съдържащи също други две: до безкрайност“.

Това е геометричната прогресия, която показва броя на всички подмножества от елементи на дадено множество, както и как множествеността се появява от единствеността. В този диалог е и първото приложение на метода на математическата индукция (Acerbi, 2000).

Тук личат слабостите на основните похвати на Д'Ормесон за иронизиране на наивната, романтична историография при рисуването на логически неконсистентната Империя. Много от противоречията, които той рисува, са само привидни – противоречия на проекциите в логическото пространство, не на същностите. Пример е рисуването на архипатриарха на Рим като критика към католическата църква (Д'Ормесон е секуларен християнин):

„Той казвал: „О, смърт, къде е твоята победа?“ и завиждал за щастието на бедните, болните, сакатите, слабите духом и на всички жертви на живота. За разлика от Азири и Марциан той не се уповавал само на смъртта, а и на страданието и болката: в тях той виждал по удивителен начин образа на небесата над земята и благодарял на боговете си за скърбите, страданията, шиповете по розите, дивите животни и сълзите, които майките леели над труповете на своите деца“.

Това авторово представяне на християнството по никакъв начин не отговаря нито на католическата теология, нито на учението на отците на Църквата, нито на самите библейски текстове. То представлява отново иронизиране на диалектическото, на идеята за изпитанието, възплътена в книгата на Йов и в Евангелските блаженства. Страданието не е добро само по себе си, нито е повод за радост на благочестивия човек – начинът, по който то се приема, говори за качествата на хората, които страдат. Блажени са тези, които страдат, **но не отстъпват** от своята доброта и изпитанията не ги променят, но няма нищо радостно и весело в самото страдание. Авторът преобръща целия християнски морал наопаки според своите собствени разбирания.

Подобна е и сцената, в която Алексей измива краката на:

„един сляп и глухоням човек, един прокажен, един осъден на смърт за отцеубийство, една гушава и куца проститутка, един халюциниращ епилептик и един еврейски просяк на име Ахасвер“.

Това е неуспешно пародиране на жеста на Иисус Христос, който изми-ва нозете на апостолите в Евангелие на Йоана и носи друго значение (Йоан, гл.13, ст.12 – 16):

„12. *А когато им уми нозете и Си облече дрехата, седна пак на трапезата и им рече: знаете ли, какво ви направих?*

13. *Вие Ме наричате Учител и Господ, и добре казвате, понеже съм такъв.*

14. *И тъй, ако Аз, Господ и Учител, ви умих нозете, то и вие сте длъжни да умивате нозете един другиму.*

15. *Защото ви дадох пример, да правите и вие същото, каквото Аз ви направих.*

16. *Истина, истина ви казвам: няма слуга по-горен от господаря си, нито пратеник по-горен от оногова, който го е пратил.*“

Христос учи на смирение чрез личен пример, което отличава добрите хора, докато ироничният пасаж в книгата представлява поредният логически абсурд – осъденият за отцеубийство няма никакво място там, това иронизира идеята за прошката, а халюциниращият епилептик е вероятно иронизиране на пророчествата.

Подобни повърхностни противоречия има много – самият Алексей е като вариант на Александър Велики, който иска да постигне мир чрез война, империята е обединение на цивилизацията и варварството, на неописуемите жестокости и великия мир, като химера с глава на Рим, тяло на Персия и монголска опашка. Авторът употребява диалектиката срещу самата нея, но в стремежа си да докаже, че историята не може да е така обективна, каквато е наивната представа, той все пак допуска, че тя е логична. Това си личи и от неговото неразбиране на взаимодействието между необходимост и случайност:

„В онези далечни времена дори повече от днес всичко било *предопределено от случайността, от потеклото, от местоположението и климата*“.

Тук, в тази закачка към Монтен и неговите „Опити“, можем да видим същото противоречие, което авторът търси съзнателно, но което е само на повърхността – случайността не е отрицание на необходимостта. Тя е липса на общ закон, на обща причина, наличие на множество отделни причини за отделните следствия. Търсеното противоречие тук не е намерено – шанс е да се родиш на определено място, но не е шанс да се занимаваш с труд, предопределен от мястото на рождението. В крайна сметка, самата еволюция е процес на естествен отбор, движен най-вече от случайността (Holmes 2010), но е приет механизъм за развитие на живота – няма противоречие в това. Разбирането за ролята на шанса в историята е древно – Монтен само добавя своите наблюдения към древногръцката и римската традиция, и особено писмата на Сенека до Луцилий. Съвременните специалисти, които говорят за това, са предимно от точните науки, като писателя и физик лорд Чарлс Пърси Сноу (Snow 2012):

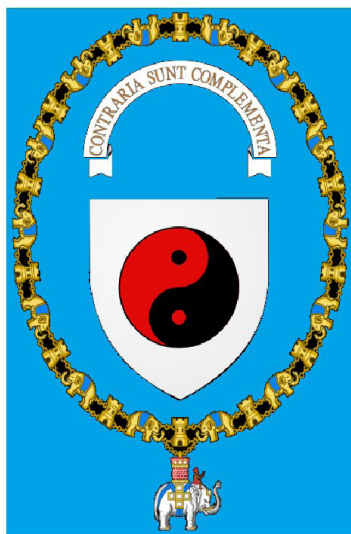
„Не мога да не си помисля за последния век на Венецианската република. Както и Англия, Венеция някога била приказно богата. Както и Англия, тя забогатяла по стечение на случайни обстоятелства. Както англичаните, венецианците са обладавали изключителна политическа ловкост. Както и ние, те са били упорити, трезви и родолюбци. Те са знаели точно така ясно, както и ние, че техният кораб плава срещу течението на историята. Мнозина от тях напънали умовете си, за да намерят начин да продължат курса на кораба. За да оцелеят, нужно било да разчупят сковаващите традиции. Но те ги обичали така, както ние обичаме нашите. И не им достигнали сили за това“.

„Историята е случайна необходимост“ – фразата е забавна, но издава неразбиране на теория на вероятностите и оттам – недооценяване на философията на Мишел дьо Монтен, с когото авторът се шегува на не едно място и от когото е взет мотивът за императора, който искал да се научи как да умира.

„Няма нищо по-напразно от историята и все пак тя е самият човек. Няма нищо по-случайно и нищо по-необходимо“.

Историческите процеси са движени от шанса, но този шанс е свързан с това, кой ще бъде пръв на дадено място, на кого ще се даде да открие, да изобрети, да получи власт, а не отрицание на обективните процеси. Вероятностите са разширение на логиката, а не нейно отрицание. Необходимост и случайност – едновременно частица и вълна, или както казва големият физик Нилс Бор, избирайки това за девиз на своя герб (фиг.2):

„Contraria Sunt Complementa“ – „Противоположностите се допълват“.

Фигура 2. Гербът на Нилс Бор, Creative Commons файл от GJo, 3/8/2010

Изочник: файл: Royal Coat of Arms of Denmark.
svg (Collar of the Order of the Elephant)

ЛИТЕРАТУРА

- Д'Ормесон, Ж. & В. Сунгарски (прев.) (2018). *Слава на Империята*. Парадокс.
- Кондарев, Н. (1946). *Васил Левски. Биография*. http://www.promacedonia.org/nk/nk_5a.html#1 (Взето на 20 януари 2019).
- Платон (Ц. Бояджиев, прев.) (2018), *Парменид*. Изток-Запад.
- Платон (А. Милев, прев.) (1981). *Държавата*. Наука и изкуство.
- Пратчет, Т. (2006). *Дядо Прас*. Вузов.
- Томов, Л. (2018). Зенон, Питагор и Делимостта. *Българска наука*, брой 112, 110 – 124.

REFERENCES

- Acerbi, F. (2000). Plato: Parmenides 149a7-c3. *A Proof by Complete Induction?* Arch. Hist. Exact Sci. 55 (2000) 57 – 76.
- Bender, C. & Heissenberg, C. (2017). Convergent and Divergent Series in Physics, *Lectures of the 22nd “Saalburg” Summer School (2016)* <https://arxiv.org/pdf/1703.05164.pdf>
- Borges, J. L. (2007). *Labyrinths. Selected stories and other writings*. New Directions. Reprint edition (May 17, 2007).
- D'Ormesson, J. & Sungarski, V. (2018) *Slava na Imperiata, Paradox*.
- Johnson, Paul B. (April 1955). “Leaning Tower of Lire”. *American Journal of Physics*. 23 (4): 240 – 240 <https://aapt.scitation.org/doi/10.1119/1.1933957>
- Hofstadter, D. (1999). *Gödel, Escher, Bach: An Eternal Golden Braid*, Basic Books, Inc
- Holmes, B. (2010). Accidental evolution: the real origin of species. *New Scientist*, 205(2751), 30 – 33.
- Newton, Isaac (1675). “Letter from Sir Isaac Newton to Robert Hooke”. *Historical Society of Pennsylvania*. Retrieved 20 January 2019.
- Kondarev, N. (1946). *Vasil Levsky, Biografia*. Retrieved 20 January 2019.
- Plato, Boyadzhiev, Ts. (trans) (2018). *Parmenides*. Iztok-Zapad.
- Plato, Milev, A. (trans) (1981). *Darzhavata*. Nauka i izkustvo.
- Pratchett, T. (2006). *Dyado Pras*. Vuzev.
- Snow, Ch.P. (2012). *The Two Cultures*. Cambridge University Press; Reissue edition (March 26, 2012).
- Tomov L. (2018) Zenon, Pitagor i Delimostta. *Balgarska nauka*, broj 112, s. 110 – 124, <https://nauka.bg/bgnauka112/>.

DIALECTICS AND ABSURD IN JEAN DORMESON'S “GLORY OF EMPIRE”

Abstract. In the present paper, we set our goal to analyze the usage of dialectics in “Glory of the Empire” of Jean D’Ormesson as a weapon against the very idea of Platonic and Hegelian dialectics. Our main thesis is that D’Ormesson projects the dialectics in a formal logical space, which creates artificial contradictions and inconsistencies, which are object to his satire. This is the reason some parts of his critique towards historiography and religion to be inconsistent themselves.

Keywords: literature, history; philosophy; Jean d’Ormesson; probability theory; religion; scientific method; mathematics

✉ **Dr. Latchezar Tomov, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0003-1902-6473

New Bulgarian University

21, Montevideo Blvd.

1618 Sofia, Bulgaria

E-mail: lptomov@nbu.bg